

Lesbisk mor och homosexuell far ny variant av styvfamiljen

Allt fler lesbiska kvinnor skaffar barn med homosexuella män. De bor nära varandra och har gemensam vårdnad om barnet. I familjebilden ingår i allmänhet också en medmamma. Hon har inte samma ansvar eller juridiska rättigheter som de biologiska föräldrarna.

Lesbiska och homosexuella föräldrar har de senare åren uppmärksammats mer än tidigare. Det är framför allt rätten att bli förälder som har diskuterats – bland annat i samband med debatten som föregick partnerskapslagen för homosexuella.¹

Det verkar på den offentliga debatten som om frågan om lesbiskt föräldraskap vore hypotetisk. Så är det givetvis inte. Många lesbiska kvinnor har barn från tidigare heterosexuella förhållanden.

På diskussionen verkar det också som om samhället skulle ha rätt att besluta om lesbiska får skaffa barn eller inte. Detta är bara till viss del sant.²

I dag finns det lesbiska som öppet tar sig rätten att skaffa barn. Några av dem intervjuade jag våren 1993 för min C-uppsats i sociologi.³ Bland dem fanns två lesbiska som skaffat barn, en medmamma och tre kvinnor vars sambor allvarligt funderade på att skaffa barn.⁴

I den här artikeln utgår jag från fem av intervjuerna.⁵ Kvinnorna uppvisar starka gemensamma drag i synen på föräldraskap. Det är svårt att säga hur representativa de är för lesbiska i allmänhet.⁶ Därför vågar jag inte dra några generella slutsatser utifrån intervjuerna, däremot menar jag att det är möjligt att göra mer allmänna reflektioner.

Det blev ingen diskussion om mammans roll i intervjuerna. Jag tror det beror på att mammans position är självklar i vårt samhälle, så även för de intervjuade och för mig.

Beslutet att skaffa barn togs i första hand av den blivande mamman, det underströk både

blivande mammor och medmammor. Barnet följer alltid mamman, därför måste det också vara hennes val.

När kvinnorna bestämt sig för att de ville ha barn kom nästa steg, att finna en pappa. Kvinnorna kunde tänka sig att fråga en vän eller bekant eller söka en pappa genom annons.

De såg flera fördelar med en homosexuell man. Han kan inte använda mammans lesbiskhet emot henne, eftersom han också är homosexuell. Dessutom kan varken han eller mamman skaffa barn i sina egna kärleksförhållanden.

Kvinnorna föredrog en känd och aktiv pappa av flera orsaker. De betonade att barnet har rätt till en mamma och en pappa som i egenskap av biologiska föräldrar står för kontinuitet och trygghet. Några av kvinnorna diskuterade möjligheten att välja en okänd pappa, men de tyckte inte att det skulle vara någon bra lösning. Ett barn utan pappa kan känna sig identitetslöst. Ett par av kvinnorna tyckte att det skulle vara egoistiskt av mamman att undanhålla barnet en far. De förde även fram mer pragmatiska argument som att samhället efterfrågar en känd pappa. Han förväntas alltid finnas till hands medan andra – medföräldrar, släktingar och vänner – har möjlighet att säga nej.

Efter intervjuerna har jag funderat på andra anledningar till att välja en känd och aktiv pappa. Vilken roll spelar ekonomin? Under vilka förutsättningar är papporna villiga att bli pappor?

Att mamman och pappan skulle ha gemen-

sam vårdnad uppfattade jag som ett självklart val. Jag frågade kvinnorna om det kunde vara ett problem att involvera en man så intimt i sina liv, med de såg det inte så. De tyckte att relationen till pappan var nödvändig för både mamman och barnet.

Medmammornas inställning till papporna var lite vacklande. Kanske tvekade de, av olika anledningar, inför föräldransvaret de skulle få om pappan inte var aktiv? Att de inte hade något huvudansvar innebar att de var mindre bundna än föräldrarna. Medmammorna tog del i barnets vardag, men på föräldrarnas villkor. De kunde inte heller försäkra sig om gemensam vårdnad, även om den biologiska mamman varit med på det från början. Om mamman ändrar sig har medmamman ingen möjlighet att kräva umgänge eller vårdnad.

Vem är jag i detta, frågade sig en av medmammorna. Mamma och pappa är klart synliga roller med stor social betydelse, men vilken är medmammans? Själva såg de sig som någon slags moster eller en extramamma.

När mammorna talade om medmammorna använde de uttryck som en frivillig roll och en buskompis. Medmamman måste själv skapa formen för medföräldraskapet. Detta står i kontrast till mammans och pappans klart definierade roller som biologiska föräldrar.

Det var en vanlig uppfattning att lesbiska relationer inte är varaktiga. Detta oroade främst medmammorna som tvekade inför engagemanget i ett barn. De kan inte vara säkra på att få träffa barnet efter en separation. Efter ett tag kanske det kommer nya medmammor och då blir den gamla obe-

kväm. Mammorna ville inte heller binda upp barnet för hårt till medmamman, i fall förhållandet skulle spricka.

Mamman och pappan har legala rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet, medmamman har det inte. Detta återkom i intervjuerna. I vilken utsträckning det påverkade roller och ansvarsfördelning eller legitimerade dem är svårt att säga. Mammorna var tveksamma till att fler än föräldrarna ska ha umgängesrätt. Två som bestämmer är mer än nog, flera blir för komplicerat tyckte de. Medmammorna var mer positiva.

Gemensamt föräldraskap både för lesbiska och heterosexuella

Heterosexualitet, biologiskt föräldraskap och tvåsamhet är förbundna med varandra i vårt samhälle. Idealet är fortfarande ett livslångt äktenskap, men idag slutar hälften av alla äktenskap i skilsmässa och ännu fler av samboförhållandena slutar med separation. I takt med att verkligheten förändras påverkas också kärnfamiljsnormen.⁷ Normen för föräldraskap är idag gemensam vårdnad, både under och efter äktenskapet eller samboförhållandet. Föräldrarna gör stora ansträngningar för att behålla det gemensamma föräldraskapet.⁸ Även om tvåsamheten minskar i stabilitet förblir den viktig. Män och kvinnor väljer att gå in i nya parförhållanden snarare än att leva ensamma.⁹ Uppfattningen att alla förutsätts vara heterosexuella har inte förändrats.¹⁰

Jag kallar den lesbiska modellen för *det perfekta (frånskilda) föräldraparet* därför att den

Cecilia Torudd ur Boken med ensamman mamman.

visar många likheter med det föräldraskap som frångick heterosexuella etablerar. Min tolkning är att biologiskt föräldraskap är grunden och att gemensamt föräldraskap står i centrum i båda fallen. Lesbiska väljer den här modellen i första hand. För heterosexuella är det däremot ett alternativ som blir aktuellt först när kärnfamiljslyckan har havererat av en eller annan anledning. Lesbiska går in i föräldraskapet med andra förutsättningar och därför finns kanske möjligheten att modellen ska fungera bättre än för heterosexuella. Kvinnan väljer en man som hon tror ska bli en bra pappa. Föräldrarna har därmed inte några ouppklarade kärleksrelationer att gräla om. De har valt modellen från början och är mycket måna om att den ska fungera.

Jag betonar likheten med heterosexuella styvfamiljer, men jag tror att de intervjuade kvinnorna såg modellen som mer nyskapande. En anledning är att de i högre grad betonade vikten av det sociala föräldraskapet – det vill säga medföräldrarnas roller – än vad jag gör i min tolkning.

Men vad händer över tid? Vad händer i så fall med de gamla medmammorna om mamman flyttar ihop med en annan kvinna? Håller relationen med fadern? Och hur påverkas medmammans roll om pappan försvinner? Vad händer vid en vårdnadstvist?

Föräldraskapet en anpassning till den heterosexuella normen

Heterosexualiteten som norm innebär att alla antas vara heterosexuella tills de säger något

annat. Kvinnorna i min undersökning var emellertid angelägna om att visa omvärlden att de är lesbiska. De menade att det var viktigt att barnet inte skulle få dubbla budskap om homosexualitet. En mamma påpekade att det var påfrestande i längden att alltid behöva förklara att hon inte var heterosexuell.

På BVC, dagis och i skolan kom kvinnorna i min undersökning i kontakt med fler heterosexuella kvinnor och män än tidigare. Därmed blev de mer synliga som lesbiska när de blev mammor. Samtidigt hamnade tvåsamheten och partnern i skymundan.

Anna Marie Smith påpekar att lesbiska hamnat i blickpunkten som mammor, underförstått möjligen olämpliga mammor, i debatten om homosexuella i Storbritannien.¹¹ För att övertyga om sin lämplighet som mamma menar hon att det är lätt att tona ned det som särskiljer lesbiska från heterosexuella, inte minst sexualiteten. En lesbisk mamma utan partner kanske ses som asexuell och därmed mindre hotande?

Jag tror att omvärlden kan överse med den sexuella läggningen och fokusera moderskapet så länge kvinnan lever ensam. Om hon flyttar ihop med en annan kvinna är det inte längre möjligt att bortse från att mamman är sexuellt aktiv som lesbisk. Detta kan vara en anledning till att medmamman får en sådan undanskymd plats i förhållande till föräldrarna. Eller är det accepterat att vara lesbisk och mamma så länge inte barnet blir "utsatt" för det i praktiken? Till bilden hör kanske också att lesbisk tvåsamhet inte ger samma sociala bekräftelse som den heterosexuella tvåsamheten.

Cecilia Torudd ur Boken med ensamman mamman.

När jag kallar den lesbiska modellen för föräldraskap för det perfekta (frånskilda) paret betonar jag anpassningen till den heterosexuella normen. Att vara lesbisk anses som avvikande och att välja en modell för föräldraskap som är accepterad kan vara ett sätt att balansera lesbiskheten.

Jag tror att lesbiskt föräldraskap håller på att ta steget ut i offentlighetens ljus. Att de lesbiska kvinnorna gärna ställde upp för intervjuer är ett tecken på detta, liksom det intresse som min uppsats väckt. Ett lesbiskt föräldraskap är i sig kontroversiellt. Även heterosexuella som är emot diskriminering av homosexuella tvekar inför en sanktionering av homosexuellt föräldraskap.

Det som tas för givet blir inte ifrågasatt och kritiserat, det blir däremot det avvikande. Att både mamma och pappa är viktiga för barnet är i dag självklara antaganden, likaså att gemensam vårdnad är att föredra. Finns det någon fog för eventuella farhågor att lesbiska ska tänka och handla annorlunda än heterosexuella när det gäller föräldraskap, att de ska ifrågasätta det få andra ifrågasätter? Kanske är det istället så att rådande värderingar blir tydligare när man ser på lesbiska eftersom deras familjemönster inte är självklart i vårt samhälle?

Även nya lagar normerar till heterosexualitet

Jag har mött kritik från lesbiska för att jag tolkat deras handlande som en anpassning till en *heterosexuell* norm. Det väcker frågan hur föräldraskap och heterosexualitet egentligen är förbundna med varandra. Vad händer om barnuppfostran "avheterosexualiseras"? *Carin Holmberg* menar att "då försvinner den materiella grunden för antagandet att den heterosexuella äktenskapsinstitutionen i sin moderna utformning är en naturgiven inrättning".¹ Hon pekar på att vår välfärdsstat, genom lagstiftning och socialförsäkringar som rör föräldraskap och barn, normerar medborgarna till heterosexualitet.

Nya lagar, som partnerskapslagen, ses gärna som ett sätt att skapa större jämlikhet mel-

lan heterosexuella och homosexuella. *Hening Bech* hävdar dock att det bara är homosexuella som förväntas anpassa sig.¹³ Eftersom partnerskapslagen är en särlagstiftning med mindre omfattning än motsvarande lagstiftning för heterosexuella behandlas de homosexuella bara *som om* de vore lika värda. *Kath Weston*, som gjort ett stort socialantropologiskt fältarbete om homosexuella och släktskap i San Fransisco Bay Area, är inne på samma tanke.¹⁴ Hon menar att lagar för homosexuella familjer kommer att formars efter det heterosexuella idealet och därmed verka begränsande.

Eftersom den homosexuella familjen befinner sig utanför kärnfamiljsnormen anser *Weston* att feminister inte behöver kritisera den på samma sätt som den traditionella familjen. Enligt min tolkning hävdar *Weston* att könsmaktsskillnaderna försvinner utanför kärnfamiljens hägn. Mina intervjuer kan varken bekräfta eller motsäga detta. Jag tror dock att de lesbiska kvinnorna uppfattade sin samlevnadsmodell som mer jämlik än dess heterosexuella motsvarighet, trots att föräldrarollerna rymmer starka könsnormer som de intervjuade inte ifrågasatte.

Även om lesbiska väljer liknande modell för föräldraskap som styvfamiljerna så delar de inte samma verklighet. I vardagens små och stora händelser skapas kön, sexuell identitet och föräldraskap i samspel med varandra.

NOTER

¹ Partnerskapslagen trädde i kraft 1 januari 1995. Den ger homosexuella par möjlighet att registrera sig och därigenom få samma legala rättigheter och skyldigheter gentemot varandra som gifta heterosexuella par. Frågor om adoption, vårdnad om barn, insemination eller andra frågor rörande barn och föräldraskap omfattas inte av lagen.

² Rådande lagstiftning diskriminerar lesbiska. Endast gifta heterosexuella par kan adoptera. Ensamstående kan också adoptera, oavsett sexuell läggning, men homosexualitet ses i realiteten som ett hinder. Insemination får endast göras om kvinnan är sambo eller gift med en man och om mannen ger sitt medgivande och tar på sig faderskapet. *Partnerskap del B. Betänkande av partnerskapskommittén*, SOU 1993:98. Malmö, *Homosexuellas rättigheter*. Socialstyrelsen, Stockholm, 1991.

³ I min uppsats "Att leva lesbiskt och den heterosexuella normen" undersökte jag hur lesbiska förhåller sig till

- och förhandlar med den heterosexuella normen när det gäller tvåsamhet, parceremonier och barn. Uppsatsen bygger på 16 intervjuer med lesbiska och bisexuella kvinnor i åldern 25 till 50 år.
- ⁴ Jag använder ordet medmamma om de kvinnor som lever tillsammans med en mamma och barn.
- ⁵ Kvinnan i den sjätte intervjun och hennes sambo ville dela föräldransvaret mellan sig. De ville helst ha en känd pappa som barnet kunde träffa men som inte delade vårdnaden.
- ⁶ Det finns inte ens några tillförlitliga siffror på antalet homosexuella i Sverige. En uppskattning är att mellan fem och tio procent av befolkningen består av homosexuella. *Homosexuellas rättigheter*, Socialstyrelsen, Stockholm, 1991.
- ⁷ 1986 fick kvinnorna vårdnaden om barnen i drygt 70 procent av skilsmässorna. 1989 fick föräldrarna gemensam legal vårdnad om nästan 80 procent av barnen. Dock är inte den legala vårdnaden densamma som den fysiska. Uppskattningsvis 90 procent av barnen bodde hos mamman. Källa: *Familjebildning i Sverige under 1980-talet*, Demografiska rapporter 1990:1, Statistiska centralbyrån, Örebro, 1990.
- ⁸ William-Olsson, Inger "Frånskilda fäder", i Sandqvist K (red), *Fäders familjeliv*, Centrum för barn- och ungdomsvetenskap skriftserie nr 3, 1990, HLS förlag, Stockholm, 1990.
- ⁹ Björnberg, Ulla & Bäck-Wiklund, Margareta, *Vardagslivets organisering i familj och närsamhälle*, Daidalos, Lund, 1987.
- ¹⁰ För en diskussion kring heterosexualitetens hegemoni se t ex Karin Widerberg, "Kjønn og sex – problematiske selvfølgheter" i Brantsæter & Widerberg (red), *Sex i arbeid(et) i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo, 1992.
- ¹¹ Smith, Anna Marie, "Resisting the Erasure of Lesbian Sexuality" i Plummer, K (red), *Modern homosexualities*, Routledge, London, 1992.
- ¹² Holmberg, Carin, "Välfärdsstaten och den obligatoriska heterosexualiteten", *Sociologisk forskning* n 4 1993, s 65.
- ¹³ Bech Henning (1992), "Report from a rotten state" i Plummer, K (red), *Modern homosexualities*, Routledge, London, 1992.
- ¹⁴ Weston, Kath, *Families we choose: Lesbians, Gays, Kinship*, Columbia University Press, 1991.
- Familjebildning i Sverige under 1980-talet*, Demografiska rapporter 1990:1, Statistiska centralbyrån, Örebro, 1990.
- Holmberg, Carin, "Välfärdsstaten och den obligatoriska heterosexualiteten", *Sociologisk forskning* 4/1993
- Sandell, Kerstin, *Allt leva lesbiskt och den heterosexuella normen*, Lunds universitet, Sociologiska institutionen, opubl, 1993.
- Smith, Anna Marie, "Resisting the erasure of lesbian sexuality", i Plummer, K (red), *Modern homosexualities*, Routledge, London, 1992.
- William-Olsson, Inger, "Frånskilda fäder", i Sandqvist K (red), *Fäders familjeliv*, Centrum för barn- och ungdomsvetenskap skriftserie 3/1990, HLS förlag, Stockholm, 1990.

SUMMARY

Lesbians have children, more and more overtly. While working on my essay "Leading a lesbian life and the heterosexual norm" I made interviews with five lesbian women who either had a child, functioned as co-mothers or had partners who planned to have a child. Their way of reflecting on having a child could be summed up in a modell that *I call the perfect (divorced) parents*. A lesbian woman has a child with a gay man. The parents share the parental responsibilities in a legally acknowledged way. The child lives with the mother but the father is in touch with the child almost every day. If one of the parents cohabits with a partner, the partner is involved, but he or she doesn't participate in the responsibility for the child.

This model has a great resemblance to the one that divorced heterosexual parents choose, the difference being that for the lesbians this is a primary choice. Shared responsibility by the biological parents seems to me the norm today. Lesbian parenthood is controversial and the choice of an undeviating model of parenthood simplifies matters.

Heterosexuality as a norm makes it more difficult for lesbian mothers to become visible as lesbians, because all mothers are supposed to be heterosexual. At the same time it is more important for them to become visible, for the sake of the child. If the mother has a partner, she in her turn stays more in the background both as partner and co-mother.

Kerstin Sandell
Möllevångstorget 3 A
S-214 24 Malmö

LITTERATUR

- Bech, Henning (1992), "Report from a rotten state" i Plummer, K (red), *Modern homosexualities*, Routledge, London, 1992.
- Björnberg, Ulla & Bäck-Wiklund, Margareta, *Vardagslivets organisering i familj och närsamhälle*, Daidalos, Lund, 1987.
- Brantsæter, Marianne och Widerberg, Karin (red), *Sex i arbeid(et) i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1992.